OP IT MÊD

[1460] *Elzbieta Adamczyk, Reshaping the nominal inflection in Early Northern West Germanic. Amsterdam/Philadelphia (2018), John Benjamins.*

Dizze pil fan in lyts 600 siden is de delslach fan in ûndersyk nei de ûntjouwing fan 'e nominale ynfleksje yn it âldere West-Germaansk, mei bûtenluten fan it Aldheechdútsk. Nei alle gedachten is dit boek op syn mêd unyk troch syn bridte, djipgong en kwantitive oanpak. Nei in ynljedend haadstik oer teory en metoade en in haadstik mei in oersjoch fan 'e tastân yn it proto-germaansk komme de ôfsûnderlike talen op it aljemint.

Haadstik 4 (pp. 249-310) is ynromme foar it Aldfrysk. Dat giet hjir oars net fierder as 1400, sismar de klassike perioade. Yn 'e ynljedende paragrafen wiist Adamczyk op tûkelteammen as it beheinde korpus en fonologyske prosessen dy't identifikaasje fan foarmen soms dwerse kneppels smite.

Dêrnei komme de ûnderskate stammen oan bar, fan *i*-stammen oant en mei dintale stammen. Yn de gearfetsjende paragraaf docht bliken dat fernijing earder by de konsonantyske as by de fokale stammen sit, en earder by it meartal as by it iental. Kwa fernijing ûntrinne de manuskripten inoar net folle. E1 is it meast ynno-

Us Wurk 68 (2019), s. 1-12;
<https://doi.org/10.21827/5c9888192ebf1>

vatyf, mar dat is navenant ek jong

Adamczyk komt ta in nuansearre konklúzje. In analyse inkeld yn termen fan de âlde stammen, sa't by Van Helten of Steller te finen is, is net in adekwate beskriuwing fan it Aldfryske materiaal. Mar om dat paad hielendal te ferlitten, lykas byg. Sjölin dien hat, dat giet har ek wer te fier. Yn dat ferbân kin se ek net neilitte om op te merken dat it Aldfrysk ek wier noch "âld" is, en net "middel", ek al skaait it jongere Aldfrysk faaks wol aardich dy kant út.

Hoewol't it troch styl en opset net oeral like spannend is om te lêzen, is dit boek in tige wichtige bydrage ta de grammatika fan it Aldfrysk en ta de nominale ynfleksje yn it bysûnder. Men soene winskje dat mear mêden fan 'e Aldfryske grammatika op in soortgelikense yngeande wize oanpakt waarden.

(siebren dyk)

[1461]

Alastair Walker, 'Aus dem Leben eines linguistischen Feldforschers'. Yn: Edith Funk, Andrea Schamberger-Hirt, Michael Schnabel & Felicitas Erhard (útjs.), Dialects are forever. Die unbandige Lust an der Wortklauberey. Festschrift für Anthony R. Rowley zum 65. Geburtstag. Regensburg (2018), Edition Vulpes, 267-282 [= Jahrbuch der Johann-Andreas-Schmeller-Gesellschaft].

Alastair Walker sjocht hjir werom op syn kontakten mei de Noardfriezen. Hy fertelt oer syn wjerfarren mei ynformanten by dialektûndersyk, dêr't wy ûnder oare út leare kinne dat de jonge Alastair by syn ôffreegjen noch ris in kear in kaffeïnefergiftiging oprûn hat. It lettere wurk as wurdboekskriuwer komt ek op it aljemint; as de data út it wurdboekapparaat net genôch opsmieten, dan waard soks yn kontakten mei sprekkers oanfolle. Walker blykt ek meidien te hawwen oan Spenter syn ûndersyk yn 'e 70-er jierren yn Rodenäs (Wiedingharde), en syn aktiviteiten op it Europeeske flak krije ek har gerak. Hy wie fertsjintwurdiger fan 'e Noardfryske taal minderheid yn ûnderskate gremia en organisearre ek reizen nei oare minderheden.

Heechsteande wittenskip jout in stik as ditte fansels net, mar foar de skiednis fan it fak is it wol fan grutte wearde. En de lêsbereitskip fan it ferhaal mankearret ek neat oan.

(siebren dyk)

[1462]

Jarich Hoekstra, 'De nije molke farsc ind fris, sa as se fenne kou komd is. *Pronominaal slachte by stoffen yn it (âldere) Nijfrysk*', *It Beaken* 80 (2018), 2-21.

Yn it Frysk wurdt nei stoffen ferwiisd mei de foarnamwurden *hy* of *it*, ôfhinklik fan de yndividuearring. Hoekstra wiist der yn dit artikel op dat yn it âldere Frysk, yn alle gefal fan 'e 18de oant yn 'e 20ste iuw, ferwizing mei it froulike pronomen *hja/se* ek skoan koe, en hy bewiist dat

mei in fracht oan foarbylden; sjoch ek de titel fan it stik. It ferskynsel is oars net beheind ta it Frysk, want Van Haeringen hat der earder op wiisd dat it foarkomt yn 'e noardlike helte fan Nederlân, dus dêr wêr't by de haadwurden it manlik en froulik slachte gearraand is. Yn 'e 17de iuw wie dêr it gebrûk fan it froulik foarnamwurd noch algemiener, doe waard it net inkeld brûkt om nei stoffen, mar ek om nei dingen te ferwizen. Hoekstra hat yn it 17de-iuwske Frysk yndied ek oarbylden fûn dy't der op wize dat soks by uzes ek it gefal wie.

(siebren dyk)

[1463]

Franziska Böhmer, *Die friesischsprachigen Dramen von Erich Johannsen. Kiel (2018), Friesische Philologie/Nordfriesische Wörterbuchstelle Christian-Albrechts-Universität [= Estrikken/Ålstråke 108]*.

Dizze Estrik is de delslach fan in Kieler skripsje oer it Sylter toanielwurk fan de meubelmakker Erich Johannsen (1862-1938). Basis wiene, sa't Böhmer yn it foaropwurd skriuwt, de trije kisten yn 'e opslach fan 'e Söl'ring Foriining dêr't syn literêre neilittenskip yn opslein is. Allinnich dat feit al tsjut der op dat der yn dit boek gâns wat oeren wurk sitten hawwe moatte.

Böhmer begjint mei in oersjoch fan libben en wurk. Johannsen wie meubelmakker fan berop. Oan 'e ein fan syn libben krige er ek bûten it eilân erkenning omdat Goebbels him stipe joech as "Heimatchichter". Böh-

mer hat lykwols gjin oanwizings fûn dat er troch it nasjonaal-soasjalistyske tinken beynfloede wie.

Johannsen wie in produktyf man. Hy skreau in 30 toanielstikken en nei't it skynt ek noch sa'n 500 gedichten. By syn libben binne inkeld twa stikken publisearre, dy't yn 1898 ûnder de titel *Sylter Lustspiele* yn it ljocht jûn binne troch Theodor Siebs. Johannsen wie master op mannich keunstsinnich mêd. Hy komponearre ek de meldijen fan de byhearrende lieten en snuolke syn manuskripten op mei tekeningen en fersierings.

It tredde haadstik wurdt wijd oan in globale karakterisearring fan 'e stikken. Der is earder wol útholden dat der yn it Noardfrysk inkeld mar komeedzjes skreaun west hawwe soene, mar Böhmer lit sjen dat ferskate fan Johannsen syn stikken ta de tragedzje of tragykomeedzje rekke wurde moatte.

Haadstik 4 giet neier yn op 'e ynhâldlike karakterisearring fan 'e stikken. Böhmer dielt se oant in hichte yn by de Heimatliteratur, mar dan wol mei moderne en realistyske eleminten. Der is gâns ferskaat yn motiven te finen. It giet net inkeld om 'e leafde, mar der sitte bygelyks ek eleminten by dy't tebekgeane op âlde sêgen. Johannsen giet sosjaal-ekonomyske tsjinstellings net út 'e wei en de foar Noardfryslân wichtige nasjonaliteitsfraach komt ek op it aljemint. En fierders binne der in opfallend soad selsmoarden.

It fyfde haadstik is wat in weachstik. Böhmer giet hjir neier yn op 'e karakterisearring fan 'e personaazjes, bygelyks ek neffens de mjitlatte fan

goed en kwea, en se docht dat oan 'e hân fan it taalgebrûk. Johannsen syn stikken binne nammentlik in pronkje fan meartaligens. Wy hearre Heechdútsk, Platdútsk, Jutsk, Standert-Deensk en sels in mingdialekt fan Jutsk en Sölring. It measte is lykwols Sölring en dat jout kwa personaazjes ek it measte ferskaat. It Heechdútsk stiet útsoarte foar it frjemde, en dan benammen foar lju út 'e kulturele en bestjoerlike wrâld. De Platdútsers binne sosjaal sjoen dúdlik leger yn-skaald en wurde ek wat plat, dom en primityf foarsteld. De Jutten wurdt ek wat op delsjoen, mar dy ha dochs ek wol positive kwaliteiten.

Sosjaal oansjen hat ek mei besit te krijen, sa't blykt út haadstik 6, dat neier yngiet op sosjaal-ekonomyske aspekten. Rykdom jout lykwols wol maatskiplike plichten en Johannsen warskôget der foar om op earmoede del te sjen.

De resepsje fan Johannsen syn stikken krijt koart it omtinken yn haadstik 7. Ofgeande op krantestikken moatte dy der by it Sylter publyk wol yn fallen wêze. Se wurde ek wurdearre troch in frisist as Walther Steller, mar foar sokken as Hermann Schmidt en Nils Århammar is Johannsen foaral fan belang fanwegen de taal dêr't er yn skreau. Böhmer sels sjocht it grutte ferskaat yn syn stikken as syn grutste trêft.

Efteryn it boek steane wiidweidige bibliografyen, in opsomming fan alle stikken mei koarte gearfettings fan 'e ynhâld en in hiel skema oer wa't hokker taal brûkt.

Dit boek liket my in wichtige bydrage oan 'e Noardfryske literatuer-

stúdzje ta. Om te begjinnen bringt it in al hast fergetten part fan 'e Noard-fryske literêre produksje wer foar it fuotljocht. De stúdzje sels is in deeglik stik wurk; net dat dat in ultym bewiis is, mar op 'e lyts 200 siden binne der mar leafst 721 fuotnoaten. Los dêrfan lêst it ek nochris hiel noflik.

Mar no dy 500 gedichten. Hat Sylt njonken Jens Mungard noch in produktyf dichter hân? Alle oanlieding foar in ferfolchstúdzje, soe men sizze.

(siebren dyk)

[1465]

Erich Johannsen, En Wüf üt üüs Fulk - Kröger Holm. *Herausgegeben von Ingo Laabs*. Kiel (2018), *Friesische Philologie/Nordfriesische Wörterbuchstelle der Christian-Albrechts-Universität*. [= *Estriken/Ålstråke* 109].

Dizze Kieler tekstútjefte is in oanfolging op Franziska Böhmer har skripsje (publisearre as *Estrik* 108) oer it wurk fan Erich Johannsen (1862-1938). Ingo Laabs jout hjir twa fan dy syn toanielstikken út, neffens de hjoeddeiske Kieler gewoante mei in paralleloersetting op 'e rjochter-side. It boek wurdt opgnist mei ôfbyldings fan 'e toanielfigueren dy't de auteur sels tekene hat. Beide stikken binne basearre op âlde sêgen dy't Johannsen los fan de toanielstikken earder alris bedichte hie. Dy balladen binne hjir allyksa opnommen. Winliken is dit pas de twadde útjefte fan toanielwurk fan Johannsen. Altvater Siebs hat yn 1898 yn *Sylter Lust-*

spiele alris twa komeedzjestikken yn it ljocht jûn.

De twa stikken fan dizze útjefte hearre ta it ernstiger sjenre. Se wurde efteryn de útjefte (s. 323-337) wiidweidich troch Laabs analysearre. Folle koarter (s. 5-9) is de ynliding, dêr't Laabs in koarte skets yn jout fan libben en wurk.

(siebren dyk)

[1466]

Alastair Walker, 'To what extent can Nynorsk be considered a European minority language?'. Yn: *Ernst Håkon Jahr* (útj.), *Perspectives on Two Centuries of Norwegian Language Planning and Policy. Theoretical Implications and Lessons Learnt*. Uppsala (2018), 167-197.

Hoewol't dit artikel yn it foarste plak it Nynorsk ta ûnderwerp hat, is it ek foar de frisistyk fan belang. It besiket om in kwalifikaasje fan dy fariant fan it Noarsk te jaan, en dêrby komme allegearre konsepten foarby, fan globale taal oant dialekt en alles dêrtuskenyn. Sa wurdt de fraach steld oft it konsept minderheidstaal ferskilt fan regionale taal en wat it begryp "lesser used language" dêr krekt mei te krijen hat. De kritearia dy't yn 'e literatuer nei foaren brocht binne, komme allegearre foarby, ynklusyf wiidweidige oanhellings en definysjes. As yllustraasje komt geregeldwei ek it Frysk, en dan benammen it Noardfrysk, op it aljemint. Men soe jin yntinke kinne dat in artikel as ditte nijsgjirrich materiaal is foar in kolleezje.

(siebren dyk)

[1467] *Nordfriesisches Jahrbuch 2018*

Twa bydragen yn it *Nordfriesisches Jahrbuch* foar it jier 2018 binne foar de frisistyk fan direkt belang, al is dat benammen troch harren dokumintêre wearde. Reinhard Jannen jout yn “Nordfriesische Texte in alten Hef-ten, ein Beitrag zur nordfriesischen Textüberlieferung” (pp. 59-78) in ynfintaris fan Noardfryske teksten dy’t yn it besit wiene fan de Amrumer pastoar en taalûndersiker Lorenz Friedrich Mechlenburg (1799-1875). Oan ‘e hân fan staveringsferskillen kin Jannen likernôch neigean wannear oft Mechlenburg de teksten ôfskreaun hat.

Jarich Hoekstra giet yn “Der Frisist Bo Sjölin (1931-2016)” (pp. 221-228) koart yn op libben en wurk fan syn foargonger yn Kiel. Hoekstra wurdearret foaral syn ferantwurdlikheidsgefoel foar de taalmienskip, dy’t syn wjerslach krige yn in rige dialektwurdboeken. Mar Sjölin wie nefens him ek in “eigenwilliger und sperriger Frisist, der ein sardonisches Vergnügen darin fand, die Frisistik von Zeit zu Zeit aufzumischen”. It stikje einiget mei in oersjoch fan Sjölin syn publikaasjes.

(siebren dyk)

[1468]

Christoph Winter, ‘Stolt an süverlick. Zur Klassifizierung der altföhringer Ballade als christlich-moralisierenden Legendenlied’. Yn: *Klaus Bödl & Katharina Preisler* (útj.), *Die nordische Ballade als religiöser Resonanzraum. Interdisziplinäre und*

intermediale Perspektiven. München (2018), Herbert Utz Verlag, 182-203.

In klassike Noardfryske tekst stiet ûnder de titel *A bai, a reder* bekend as “die altföhringer Ballade”. Njonken in tekstútjefte jout Winter hjir in formele en ynhâldlike analyze, wat op himsels in knap stikje wurk is, want sa lang is it gedicht hielendal net. Winter komt derop út dat it gedicht as tekstsoarte oanslút by de Skandinavyske legindeballaden. Hy beargumintearret dat de ynhâld sterk beynfloede is troch de let-midsiuwske roomske moraal. De froulike haadfiguer komt dêryn as martleresse dochs noch goed – want yn ‘e himel – teplak.

(siebren dyk)

[1469]

Arjen P. Versloot & Elzbieta Adamczyk, ‘A Multivariate Analysis of Morphological Variation in Plural Inflection in North Sea Germanic Languages.’ Yn: *A. Dammel, M. Eitelman & M. Schmuck* (útj.), *Reorganising Grammatical Variation. Diachronic Studies in the Retention, Redistribution and Refunctionalisation of Linguistic Variants. Amsterdam/Philadelphia (2018), John Benjamins, pp. 17-56.*

Versloot en Adamczyk besykje hjir it hâlden en dragen te ferklearjen fan ûnregelmjittige meartallen yn acht Noardseegermaanske farianten. It giet dan om Ingelsk, Skotsk, westerlauwersk Frysk, Skiermûntseagersk, Sealtersk, Wangereachsk, Fering-

Öömrang en Mooring. Stapke foar stapke wurde der allegearre mooglike ynfloeden eliminearre, oant der trije oerbliuwe: de absolute en relative frekwinsje fan ‘e meartallen en de opfallendheid fan ‘e ûnregelmjittige foarm. Dy faktors kinne, sa hâlde de auteurs út, redusearre wurde ta algemien-kognitive prosessen.

In wichtich skaaimerke fan dit stik is de statistyske oanpak. De taal sels ferdwynt wolris wat yn al dat gewelt.
(siebren dyk)

[1470]

Eric Hoekstra & Arjen P. Versloot, *‘Factors promoting the retention of irregularity. On the interplay of salience, absolute frequency and proportional frequency in West Frisian plural morphology’*, *Morphology* 29 (2019), 31-50.

Dit stik is ta in hichte in ferfolch op dat fan Versloot en Adamczyk. In grut ferskil is de beheining ta it westerlauwersk Frysk. Hjir wurdt de ûntjouwing fan dy haadwurden folge dy’t yn ‘e 17de iuw ûnregelmjittige meartallen hiene. Guon binne al lang regelmjittich wurden, benammen deselden dy’t gjin útgong krigen (*dier, hynzer, ding, man, skip*). It iene gefal fan i-Umlaut is ek fuort (*goes-gies*), wylst it oare gefal (*ko-kij*) krekt izersterk stiet. En dan binne der ek tuskenbeidegefallen, lykas de *earde* en *beane*.

Hoekstra en Versloot besykje hjir in ferklearring te jaan fan ‘e resistinsje fan ‘e ûnregelmjittige foarmen, en dy sykje se, krekt as yn it foargeande artikel, yn trije ferskillende faktors:

de absolute frekwinsje fan it wurd (dy is oer it generaal heech), de relative frekwinsje fan it meartal (ek heech) en de mjitte fan opfallendheid (“salience”) fan de ûnregelmjittige meartalsfoarm. Ien en oar wurdt relatearre oan de wurking fan it taalfermogen (dêr’t frekwinsje in rolle spilet), en it gemak fan spraakproduksje (dêr’t frekwinte wurden earder reduksje oproppe).

(siebren dyk)

[1471]

Nordfriesisches Jahrbuch 2019

It Noardfrysk jierboek fan 2019 hat de frisistyk gâns te bieden, benammen op it hjoeddedei dochs al florearjende mêd fan ‘e stúdzje fan ‘e Noardfryske letterkunde. De âldste utering dêrfan is de ballade *A bai, a reder* (sjoch ek hjirboppe). Christoph Winter docht der yn syn bydrage “Der älteste Zeuge der altföhringer Ballade” (pp. 131-162) ferslach fan dat er in nije ferzje ûntdutsen hat yn it argyf fan ‘e bruorren Grimm. Winter jout in transkripsje en fierdere bysûnderheden. Hy besiket ek om dizze ferzje dialektysk op Föhr te plak te bringen en jout in soarte fan stambeam dy’t neier ljocht smyt op it plak dêrfan neffens de oare farianten. Boppedat jout it artikel in wiidweidich oersjoch fan it ûndersyk nei de ballade.

Noardfryslân, en dan benammen it eilân Föhr, hat in lange tradysje fan emigraasje nei Amerika hân. Robert Kleih besjocht yn “Die Auswanderung als Motiv in der Föhrerfriesischen Literatur” (pp. 163-

182) de delslach dêrfan yn ‘e literatuer, benammen yn ‘e poesij, mar der is ek in toanielstik mei dat tema. Itige eleminten binne de langst om it better te krijen, mei dêrfoaroer de langst nei wat efterlitten is. Soms giet it ek oer it benearjende libben yn ‘e grutte stêd.

Yn “Elise Heitman - Pionierin der nordfriesischen Nachkriegsliteratur” (pp. 183-198) rjochtsje Wendy Vanselow, Sinje Lornsen en Jarich F. Hoekstra de fokus op Elise Heitman (1909-1973), en dan benammen op har yn 1969 útkommen bondel “Naiere tääle üt näi än fiir”, yndertiid troch Jelle Brouwer al karakterisearre as in grutte fernijing yn de Noardfryske literatuer. Der steane oersettings yn, mar oan ‘e ein ek twa eigen ferhalen, dêr’t benammen de maatskiplike posysje fan ‘e frou yn problematisearre wurdt. Se wurde fan it auteurstrio ynhâldlik yngeand analysearre.

Wat in ferlykber artikel skreau Mareike Böhmer oer “Die Darstellung von Musik in der nordfriesischen Literatur” (pp. 199-214). Yn it ramt fan in teory oer romtlike semantyk ûndersiket se de rol fan muzyk yn fjouwer Noardfryske proazateksten. It docht bliken dat muzyk in hiel ferskillende útwurking op ‘e haadpersoanen ha kin.

En dan is der yn dizze jeftige fan it *Nordfriesisches Jahrbuch* ek noch in taalkundige bydrage, en wol fan good old Nils Århammar. Syn gearfetsjende titel is “Mjarne schan we tu sulme eefter Lunham” (pp. 215-231), dy’t gelokkich beûndertitele wurdt as “Über die positionsbedingte Velari-

sierung bzw. Labialisierung des alt-nordfriesischen *i>u*”. Århammar ûnderskiedt twa ferskillende oergongen fan koarte *i* nei *u*. De earste sit yn dat *sulme* út ‘e titel, in oantsjutting foar in doopfeest. Hy jout in stik as wat foarbylden dy’t deselde oergong makke hawwe, mar moat foar de semantyske kant fan ‘e etymology noch wol wat stappen nimme. It smyt miskien krekt dêrom wol in spannend ferhaal op. Dat jildt wat minder foar it ûntstean fan de plaknamme *Lunham*, Dútsk/Deensk *Lindholm*. It is op ‘en nij it lûd /l/ dat de oergong fan *i* nei *u* bewurkmastere hawwe moat. Mar diskear stiet it oan út begjin fan ‘e syllabe, en de auteur kin ek mar ien oar foarbyld bybringe dat in soartgelikens effekt sjen lit.

(siebren dyk)

[1472]

NOWELE 72:1 (2019)

Diskear hat NOWELE sels twa bydragen op it mêd fan ‘e âldere frisyk yn ien nûmer. Roland K. Brennan, ferbûn oan it University College London, ûndersiket de “Conditional sentences in the Old East Frisian *Brokmonna Bref*” (pp. 11-41). Dat type sinnen, mei de grûnbetsjutting ‘as X, dan Y’, komt fansels tige faak foar yn rjochtsteksten. It giet hjir benammen om ‘e earste helte fan ‘e formule, de saneamde protasis. Dy kin ferskate foarmen oannimme, byg. as in frije relatyf yntrodusearre troch it relativum *hwa*, of as it ûnbeskate foarnamwurd *sa hwas*. Hy kin ek bestean út in bysin dy’t yntrodusearre wurdt troch de bynwurden *ief* of *sa*.

It aldermeast giet it lykwols om bysinnen dêr't de persoansfoarm op it earste plak stiet (V1). Dat type krijt yn it artikel dan ek it measte omtinken, ek al omdat it yn oare âldgermaanske talen folle seldsumer is. Dit stik is bewust deskriptyf fan aard, en dat beskriuwen docht it hiel yngeand, ek al warskôget Brennan der yn it foar al foar dat er net alhiel om de generative fakliteratuer hinne kin.

It twadde stik dat hjir it neamen wurdich is, is fan Arjen Versloot. Op basis fan it korpus runefrysk besiket

er yn "Reduction of unstressed vowels in Proto-Frisian and the Germanic 'Auslautgesetze'" (pp. 78-98) om in fonetyske ferklearring te jaan fan it tempo en de folchoarder fan 'e reduksje fan 'e útgongen yn it alderâldste Frysk. Fokaallingte (mora's) en ek nasalearring spylje dêrby in rol, mar ek de kwaliteit fan 'e lûden. Versloot komt hjir en dêr ek ta in oare folchoarder fan 'e prosessen as troch eardere ûndersikers wol oannommen is.

(siebren dyk)